

EMA MIŠÚNOVÁ*

**HODNOTENIE PRÍRODNÝCH PREDPOKLADOV DYNAMICKÉHO
CESTOVNÉHO RUCHU V SLOVENSKEJ SOCIALISTICKEJ REPUBLIKE**

Ema Mišúnová: Evaluation of Natural Assumptions of Dynamic Tourism in the Slovak Socialist Republic. Geogr. Čas., 40, 1988, 4; 1 map, 8 refs.

Dynamic tourism is one of a few studied forms of tourism. The result of interactions of localizing, realizing and selecting assumptions of dynamic tourism involves the high mobility of its participants, the recognizing motive of their participation in tourism and the short-term stay in one place. In instigating the development of dynamic tourism different roles are played by natural elements. The most attractive are those provoking strong emotions in tourist participants. They are territories marked for their specific peculiarities, individuality and unique character that come to the foreground of the interest of dynamic tourism out of the morphology of relief. The rate of landscape attractivity is greater the more rare is occurrence of some morphological elements and forms.

Rastúca kultúrno-spoločenská náročnosť, ako aj hospodársko-ekonomické aspekty vývoja rozvinutej socialistickej spoločnosti, s ktorými súvisí tiež rozvoj cestovného ruchu, podnecujú nové pohľady na jeho intenzitu a štruktúru. V súvislosti s tým sa upúšťa od starších prekonaných názorov a akceptujú sa dôsledky pokračujúceho rozvoja spoločnosti. Väčšina geografických výskumov, týkajúcich sa cestovného ruchu, sa však aj v súčasnosti orientuje len na štúdium jeho stacionárnych foriem, t. j. pobytového cestovného ruchu (rekreácie), čím dochádza k zužovaniu pohľadu na cestovný ruch, ako aj jeho význam v živote spoločnosti.

Jednou z málo študovaných foriem cestovného ruchu je aj dynamický cestovný ruch, ktorý má tieto špecifické znaky:

- vysoký stupeň mobility účastníkov,
- krátkodobý pobyt účastníkov na jednom mieste,
- poznávacie motívy účasti,
- intenzívne využívanie komunikačnej siete,
- zvýšené požiadavky na stravovacie zariadenia a možnosti občerstvenia v tranzitných alebo cieľových miestach cestovného ruchu,

* RNDr. Ema Mišúnová, CSc., Vysoká škola ekonomická, Národohospodárska fakulta, Katedra ekonomickej geografie, Odbojárov 10, 832 20 Bratislava.

— požiadavky na vyznačenie prístupových trás a dostatočná propagácia atraktívnych objektov cestovného ruchu.

Na základe uvedených znakov môžeme podať definíciu dynamického cestovného ruchu: „Dynamický cestovný ruch je subsystém systému cestovný ruch, v ktorom výsledkom interakcií lokalizačných, realizačných a selektívnych predpokladov cestovného ruchu je vysoká mobilita účastníkov cestovného ruchu, s poznávacím motívom účasti a krátkodobým pobytom na jednom mieste“.

Analogicky s touto definíciou môžeme stacionárny cestovný ruch definovať ako subsystém systému cestovný ruch, v ktorom výsledkom interakcií lokalizačných, realizačných a selektívnych predpokladov cestovného ruchu je nízka mobilita jeho účastníkov a ich dlhodobý pobyt na jednom mieste.

1 ZÁSADY HODNOTENIA PRÍRODNÝCH PREDPOKLADOV DYNAMICKÉHO CESTOVNÉHO RUCHU

Pri podnecovaní rozvoja dynamického cestovného ruchu majú prírodné prvky v porovnaní so stacionárnym cestovným ruchom rozdielnu úlohu. Najatraktívnejšie sú tie, ktoré vyvolávajú silné emócie účastníkov cestovného ruchu. Nie je to hľadanie cieľového miesta s atraktívnym okolím, v ktorom by chcel návštevník regenerovať svoje fyzické a psychické sily, ale dominuje tu orientácia účastníka priamo na konkrétny objekt a jeho atraktivitu.

1.1 Reliéf

Tradičný prístup k hodnoteniu základných charakteristík reliéfu z aspektu stacionárneho cestovného ruchu nemožno úplne stotožniť s ich hodnotením z hľadiska dynamického cestovného ruchu. Z morfológie reliéfu vystupujú do popredia záujmu účastníkov dynamického cestovného ruchu územia, ktoré sa vyznačujú špecifickými zvláštnosťami, jedinečnosťou a ojedinelosťou. Atraktivnosť krajiny je tým väčšia, čím zriedkavejší je výskyt určitých morfológických prvkov a foriem. Najatraktívnejšie morfológické prvky a formy podmieniajú osobitné funkčné využitie krajiny v mieste svojho výskytu.

Pri výbere kritérií na hodnotenie atraktivity reliéfu pre dynamický cestovný ruch sa brali do úvahy geomorfologické kritériá, ako sú nadmorská výška, relatívna výšková členitosť reliéfu, základná fyziognómia makroforiem a skulptúra reliéfu.

K základným charakteristikám reliéfu patrí nadmorská výška. Na základe tohto kritéria sa rozlišujú tieto krajinné celky: nížiny 95—300 m n. m., nízke vysočiny 301—800 m n. m., stredovysočiny 801—1500 m n. m. a veľvysočiny 1501—2655 m n. m. [E. Mazúr, V. Mazúrová 1965].

Všeobecne platí, že stupeň atraktivity reliéfu pre cestovný ruch vzrastá so stúpajúcou nadmorskou výškou. Monotónny, málo členitý reliéf nížin má nízke hodnoty atraktivity aj pre dynamický cestovný ruch. Z hľadiska potenciálnych podmienok rozvoja cestovného ruchu majú na nížinách významnejšiu úlohu najmä hydrologické podmienky (minerálne pramene, rieky, jazerá), resp. vegetácia [lesy].

Rozšírenie dynamického cestovného ruchu na území vysočín podmieňuje výskyt atraktívnych foriem reliéfu (bradlová, krasová a glaciálna skulptúra).

Estetickú hodnotu krajiny výrazne ovplyvňuje aj jej atraktívna výšková členitosť. Čím je relatívna výšková členitosť reliéfu vyššia, tým výraznejšia je skulptúra krajiny, ktorá o to väčšmi láka účastníkov dynamického cestovného ruchu. Vymedzenie typov reliéfu na území Slovenska uskutočnili E. Mazúr, V. Mazúrová (1965). Na základe ich typológie možno rozlišovať:

- roviny s relatívnou výškovou členitosťou 0—30 m,
- pahorkatiny s relatívnou výškovou členitosťou 31—100 m,
- nižšie vrchoviny s relatívnou výškovou členitosťou 101—180 m,
- vyššie vrchoviny s relatívnou výškovou členitosťou 181—310 m,
- nižšie hornatiny s relatívnou výškovou členitosťou 311—470 m,
- vyššie hornatiny a veľhornatiny s výškovou členitosťou 471—640 m.

Najatraktívnejšie predpoklady pre rozvoj dynamického cestovného ruchu poskytujú územia vyšších hornatín a veľhornatín.

Hoci stredný uhol sklonu reliéfu nepatrí k podstatným kritériám hodnotenia atraktivity reliéfu pre dynamický cestovný ruch, predsa zväčša koreluje s relatívnou výškovou členitosťou reliéfu. Podľa P. Mariota (1983) kombinácia údajov o relatívnej výškovej členitosti reliéfu a strednom uhle jeho sklonu je dôležitým kritériom na určenie vhodnosti reliéfu pre rôzne druhy rekreačných aktivít. Keďže každá rekreačná aktivita má osobitné nároky na charakter reliéfu, dajú sa k rozličným kombináciám dvoch spomínaných charakteristík reliéfu priradiť také rekreačné aktivity, pre rozvoj ktorých vytvára určitá kombinácia relatívnej výškovej členitosti a stredného uhla sklonu reliéfu najpriaznivejšie podmienky.

Ak k základným formám dynamického cestovného ruchu počítame mototuristiku a cykloturistiku, potom reliéf s vyšším stredným uhlom sklonu ako 6° nie je vhodný na tento druh aktivít. Kritérium relatívnej výškovej členitosti reliéfu pripúšťa v tejto tabuľke atraktivitu reliéfu pre základné formy dynamického cestovného ruchu iba v rámci rovín a pahorkatín.

Dôležitým geomorfologickým kritériom, ktoré ovplyvňuje orientáciu účastníkov cestovného ruchu, je fyziognómia makroforiem a skulptúra reliéfu. Základnú fyziognómiu makroforiem reliéfu z aspektu cestovného ruchu charakterizuje výskyt kontrastných foriem reliéfu, ktoré svojím špecifickým tvarom vzbudzujú záujem účastníkov dynamického cestovného ruchu. Tento druh charakteristík predstavuje jednak bodové (jaskyne, priepasti, osamotené bralá a i.), a jednak plošné javy (krasové planiny, kaňony, doliny, tiesňavy, bradlové tvrdoše, oblasti s glaciálnym reliéfom a pod.).

Na základe empirických pozorovaní a výsledkov doterajších výskumov možno kontrastné formy reliéfu hodnotiť takto:

- málo atraktívne formy reliéfu (meandre, osamotené malé bralá),
- atraktívne formy reliéfu (doliny, tiesňavy, skalné steny),
- veľmi atraktívne formy reliéfu (jaskyne, krasové planiny).

Pre účastníkov dynamického cestovného ruchu sú veľmi atraktívne jaskyne, priepasti, tiesňavy sprístupnené verejnosti, ktoré sú zväčša cieľovými miestami celoštátneho významu.

Skulptúra reliéfu (jemnokresba) nachádza svoje opodstatnenie v dynamickom cestovnom ruchu najmä vo vyššie položených kotlinách. Vďaka kulise pohorí krajina väčšiny kotlin nadobúda zvláštne fyziognomické črty, ktorých

atraktivnosť zatláča do úzadia monotónnosť povrchu kotlinovej krajiny. Najatraktívnejším typom reliéfu je veľhorský reliéf hôľny, glaciálno-hôľny, glaciálny a vysočinový podhôľny, ktorý predstavuje cieľový areál dynamického cestovného ruchu celoštátneho až medzinárodného významu.

Komplexné hodnotenie reliéfu ako lokalizačného činiteľa dynamického cestovného ruchu je výsledkom komplexného hodnotenia čiastkových analýz nadmorskej výšky, relatívnej výškovej členitosti reliéfu, základnej fyziognómie makroforiem a skulptúry reliéfu. Výsledkom komplexného hodnotenia atraktívnosti reliéfu pre dynamický cestovný ruch je čiastková delimitácia krajiny.

Atraktivnosť reliéfu z aspektu cestovného ruchu možno vyjadriť dvojakým spôsobom:

- hodnotením pomocou balového systému,
- hodnotením pomocou funkčného systému.

Na komplexné hodnotenie atraktivity reliéfu z hľadiska dynamického cestovného ruchu možno použiť balovú stupnicu:

Typy reliéfu	Balová hodnota
1. reliéf veľmi málo atraktívny pre dynamický cestovný ruch	0
2. reliéf málo atraktívny pre dynamický cestovný ruch	1
3. reliéf stredne atraktívny pre dynamický cestovný ruch	2
4. reliéf vysoko atraktívny pre dynamický cestovný ruch	3

1.2 Klíma

Klimatické prvky, ktoré vplývajú na vytváranie priaznivých podmienok pre rozvoj cestovného ruchu, sú: teplotné pomery, dĺžka slnečného svitu, zrážkové pomery, výskyt hmiel, veternosť a klimatická inverzia.

Výber vhodných charakteristík klímy závisí od veľkosti študovaného územia a skúmaných foriem cestovného ruchu. Pri voľbe cieľového miesta dynamického cestovného ruchu klíma nezohráva až tak, dôležitú úlohu ako v stacionárnom cestovnom ruchu. Omnoho väčší význam má však momentálna klimatická situácia, t. j. participita výskytu komplexných typov počasia, ktoré môžu ovplyvniť rozhodnutia účastníkov dynamického cestovného ruchu.

Š. Petrovič (1968) vymedzuje typy počasia, ktoré možno z aspektu ich potenciálnych možností pre rozvoj krátkodobého cestovného ruchu začleniť do troch skupín:

- A. Počasie mimoriadne priaznivé pre krátkodobý cestovný ruch.
- B. Počasie vhodné pre krátkodobý cestovný ruch.
- C. Počasie málo vhodné pre krátkodobý cestovný ruch.

Hodnotenie klimatických prvkov je založené na štúdiu frekvencie a časovej následnosti rôznych tried počasia. Nahradením percentuálneho podielu tried počasia v grafe hojnosti ich výskytu podľa mesiacov, percentuálnym podielom transformovaných typov sa získa grafický obraz ich participity v priebehu roka. Pri štúdiu klímy z hľadiska rozvoja dynamického cestovného ruchu je potrebné spracovať grafy vybraných lokalít z klimaticky odlišných oblastí. Ich komparáciou získame reprezentatívne predpoklady na hodnotenie poten-

ciálnych predpokladov klímy analyzovanej oblasti pre krátkodobý dynamický cestovný ruch.

Transformáciu tried počasia na typy počasia, vymedzené z hľadiska ich vhodnosti pre krátkodobý cestovný ruch, uskutočnil P. Mariot (1983).

1.3 Vodstvo

Hydrologické pomery patria k dôležitým predpokladom vzniku dynamického cestovného ruchu. Z hydrologických prvkov má pozitívny vplyv na jeho rozvoj predovšetkým výskyt minerálnych prameňov, gejzírov, vyvieračiek, geotermálnych vrto, prameňov riek, vodopádov, vodných plôch a pod. Odlišný charakter komponentov, ktoré podmieňujú vznik dynamického cestovného ruchu, vyžaduje analyzovať hydrologické prvky v dvoch základných skupinách. Ich význam v systéme dynamického rozvoja cestovného ruchu nemožno kvantifikovať pomocou exaktných charakteristík. Preto je vhodné sledovať teritoriálne rozmery územia ich atraktívnosti a rozlišovať tranzitné, prípadne cieľové atraktivity s celoštátnym, regionálnym alebo lokálnym významom.

Podzemné vody

Z podzemných vôd sú v dynamickom cestovnom ruchu najatraktívnejšie minerálne a termálne vody. Intenzita ich návštevnosti závisí predovšetkým od výdatnosti a chemického zloženia vody prameňov. Mnohé z minerálnych vôd majú pre ľudský organizmus liečivé účinky (liečivé minerálne vody).

Z minerálnych prameňov lákajú najintenzívnejšie účastníkov dynamického cestovného ruchu minerálne pramene s balneologickými účinkami. Často sú cieľovými atraktivitami regionálneho až celoštátneho významu. Termálne vody sú podzemné vody, ktorých teplota je vyššia ako priemerná ročná teplota vzduchu v mieste výveru [Encyklopédia Slovenska 1982]. Termálne vývery neliečivých vôd podobne pozitívne ovplyvňujú potenciál krajiny pre cestovný ruch a sú cieľovými miestami regionálneho a lokálneho významu. Minerálne pramene, ktoré sa vyznačujú atraktívnosťou svojho výveru (gejzíry, vyvieračky a pod.), sa podieľajú na dynamickom cestovnom ruchu najmä ako cieľové i tranzitné miesta regionálneho a lokálneho významu.

Povrchové vody

Využitie povrchových vôd v dynamickom cestovnom ruchu má výrazne sezónny charakter. Menšie vodné plochy a tečúce vody, ktoré umožňujú využívanie priestoru pre vodné športy a vodnú turistiku, bývajú cieľovými atraktivitami lokálneho a regionálneho významu. Špecifické miesto v dynamickom cestovnom ruchu majú umelé vodné plochy, v blízkosti ktorých je dostatočne vybudovaná materiálo-technická základňa cestovného ruchu. Ak hodnotu ich atraktivity podporuje dobrá komunikačná dostupnosť na hlavných trasách dynamického cestovného ruchu a okolie umelých vodných plôch sa vyznačuje atraktívnou skulptúrou reliéfu, v tom prípade tvoria výrazné cieľové miesta dynamického cestovného ruchu regionálneho i celoštátneho významu.

Hodnotenie vplyvu vegetácie na rovoj cestovného ruchu je aktuálne z niekoľkých aspektov:

- *aspekt estetický*, ktorý spôsobuje dotváranie celkového vzhľadu krajiny,
- *aspekt zdravotný*, ktorý vyplýva z osviežujúceho pôsobenia vegetácie na zrakové, čuchové, sluchové i chuťové zmysly,
- *aspekt ekologický*, vyplývajúci z pozitívneho pôsobenia vegetácie na ovzdušie znečistené emisiami, z tlmenia hluku.

Najdôležitejším prvkom cestovného ruchu v rastlinnom spoločenstve sú lesy. K základným charakteristikám, ktoré vyjadrujú atraktivnosť lesa, patrí rozloha zalesnenej plochy (v ha), dĺžka okrajov lesa (v km), druhová štruktúra porastov (listnatých, ihličnatých, zmiešaných), vek porastov a rozšírenie najvýraznejších lesných spoločenstiev. V blízkosti väčších miest sú lesy často oblasťami víkendového cestovného ruchu. V dynamickom cestovnom ruchu sú lesné spoločenstvá cieľovými miestami lokálnych rozmerov. Tranzitnými miestami dynamického cestovného ruchu sú arboréta, historické parky a záhrady, ktorých význam neustále rastie najmä v súvislosti so zvyšovaním starostlivosti o životné prostredie. Nezalesnené územia s bylinnou vegetáciou sa v dynamickom cestovnom ruchu hodnotia ako menej atraktívne. Výnimkou sú botanické záhrady, definované ako záhrady s domácimi a cudzokrajnými rastlinami, pestovanými vo voľnej prírode, prípadne v skleníkoch. Ich úloha sa v historickom priereze menila. Prvé boli experimentálnou bázou, neskôr slúžili pedagogicko-výskumným a postupne aj kultúrno-osvetovým účelom. V 20. storočí má väčšina inštitúcií vedeckovýskumné zameranie. V dnešnej podobe, umiestnením vo veľkých priemyslových centrách, plnia dôležitú rekreačnú funkciu. V dynamickom cestovnom ruchu sú cieľovými atraktivitami lokálneho a regionálneho významu.

Živočíšstvo má v dynamickom cestovnom ruchu z hľadiska záujmu účastníkov dvojaký význam: voľne žijúce živočíchy sú objektom poľovníctva a rybolovu. Lov zveri je podnetom k individuálnym zájazdom i zo zahraničia. Z ekonomického hľadiska znamená relatívne vysoký devízový prínos. Ide však väčšinou o formu cestovného ruchu skôr exkluzívneho, nemasového charakteru. Pri analýzach vplyvov poľovníctva na rozvoj cestovného ruchu sa zväčša používajú tieto charakteristiky: zastúpenie a kmeňový stav jednotlivých druhov zveri, územné rozšírenie jednotlivých druhov zveri, údaje o ročnom odstrele jednotlivých druhov zveri, priemerný vek trofejnej zveri a údaje o období povoleného odstrelu jednotlivých druhov zveri. Pri hodnotení vplyvov rybolovu na cestovný ruch sa všeobecne používajú údaje o:

- príslušnosti rôznych tokov a nádrží k pstruhovému, lipňovému, mrenovému, resp. pleskáčovému pásnu a o období povoleného výlovu jednotlivých druhov rýb.

Zoologické záhrady sú špecializované zariadenia na chov a vystavovanie zvierat, slúžiace na vedeckovýskumnú, kultúrnoosvetovú činnosť a na krátkodobý pobyt účastníkov cestovného ruchu. V dynamickom cestovnom ruchu zoologické záhrady slúžia ako cieľové atraktivity regionálneho a celoštátneho významu.

Komplexným vyjadrením vysokej kvality prírodného prostredia sú národné

parky a chránené krajinné oblasti, ktoré sú zväčša cieľovými areálmi dynamického cestovného ruchu. Národné parky majú mimoriadny vedecký význam, veľkú ekologickú diverziu, dôležitosť z hľadiska klimatického, voľnohospodárskeho, zdravotného a okrem toho umožňujú kultúrno-vzdelávaciu činnosť, esteticko-emocionálnu výchovu a rekreačno-športové využitie návštevníkov. Osobitnú úlohu pri funkčnom využití národných parkov má výskyt endemických druhov a spoločenstiev spolu s chránenou faunou. V dynamickom cestovnom ruchu zaujímajú národné parky špecifické miesto a sú výraznými cieľovými miestami celoštátneho charakteru.

Chránené krajinné oblasti sú tranzitnými a cieľovými miestami regionálneho a celoštátneho významu. Pri hodnotení chránených území z aspektu cestovného ruchu treba predovšetkým zdôrazniť, že ide o územia, ktorých prírodné bohatstvo a prírodné krásy sa vytvorili v špecifických prírodných podmienkach dlhodobým vývojom prírody. Ich využívanie na účely cestovného ruchu treba regulovať tak, aby sa z nich zachovali najcennejšie časti a priestory aj pre budúce pokolenia. Chránené územia majú v rámci dynamického cestovného ruchu zväčša užšiu lokálnu príťažlivosť.

1.5 Komplexné hodnotenie prírodných predpokladov dynamického cestovného ruchu

Uvedené čiastkové analýzy jednotlivých prírodných prvkov subsystému dynamického cestovného ruchu poskytujú len čiastkový pohľad na študované územie. Potenciál krajiny pre dynamický cestovný ruch možno určiť na základe komplexného hodnotenia všetkých prírodných prvkov, ktoré je výsledkom vzájomného dopĺňovania, prípadne negovania ich pozitívnych vplyvov na rozvoj rozličných foriem dynamického cestovného ruchu, a ktoré zároveň určuje základné črty funkčnej delimitácie krajiny z hľadiska dynamického cestovného ruchu.

Z predošlých analýz vyplýva, že z priestorového aspektu sa ťažiská výskytu priaznivých prírodných prvkov subsystému dynamického cestovného ruchu stotožňujú iba čiastočne s ťažiskami výskytu stacionárneho cestovného ruchu. Navyše vzájomné väzby týchto prvkov sú podstatne odlišné a vyvolávajú iné formy rekreačných aktivít ako v prípade stacionárneho cestovného ruchu. Realizovanie rekreačných aktivít stacionárnych foriem cestovného ruchu sa uskutočňuje v širších priestorových dimenziách na území väčších areálov s dostatočnou materiálnotechnickou vybavenosťou (strediská cestovného ruchu a rekreácie, rekreačné obce, chatové lokality).

Najatraktívnejšie prírodné prvky dynamického cestovného ruchu podmieniajú intenzívnu návštevnosť v menších priestorových dimenziách a sú charakteristické bodovým výskytom atraktivít (jaskyne, zoologické a botanické záhrady).

Vychádzajúc z definície dynamického cestovného ruchu a z čiastkových analýz hodnotenia prírodných prvkov možno konštatovať, že objektmi typizácie sú atraktivity, resp. lokality, t.j. cieľové a tranzitné miesta dynamického cestovného ruchu prírodného charakteru s celoštátnou, regionálnou a lokálnou atraktívnosťou.

Územie Slovenska je geograficky veľmi rôznorodé, pretože potenciálnu zónálnu štruktúru krajiny u nás veľmi silno modifikuje reliéf. V závislosti od tohto vedúceho faktora sa prejavujú litologické, klimatické, hydrologické, pôdne a iné rozdiely. Výsledkom je vnútorná mozaika rôznych krajinných prostredí, v závislosti od ktorých sa tiež silne diferencuje rastlinstvo a živočíšstvo (E. Mazúr, J. Drdoš). Hoci krajina vystupuje ako výsledok interakcií viacerých prírodných prvkov, pre jej charakterizovanie je dôležité analyzovať rozdiely v kvalite jednotlivých prírodných prvkov.

2.1 Reliéf

Základným povrchovým útvarom Slovenska je karpatský horský oblúk, ktorého podstatnú časť tvoria Západné Karpaty a na menšej ploche, v severovýchodnej časti SSR, Východné Karpaty. Na západe, juhozápade a juhovýchode karpatský horský oblúk obklopujú nížinné oblasti Panónskej panvy. Špecifickým vývojom sa na našom území sformovali tri odlišné geografické celky — krajinné makroštruktúry pohorí, nížin a kotlín, ktoré vytvárajú osobitné podmienky pre život človeka a určujú tiež rozdielnu intenzitu väzieb medzi krajinou a cestovným ruchom (špecificky dynamickým cestovným ruchom).

Pri hodnotení výškových stupňov reliéfu Slovenska z aspektu cestovného ruchu sú v hierarchii hodnôt na prvom mieste vysoké vysočiny, ktoré zaberajú iba 1 % plochy Slovenska. Tvoria izolované enklávy, z ktorých je najväčšou územie Tatier. Väčší počet malých území s reliéfom vysokých vysočín je v Nízkych Tatrách a vo Veľkej Fatre (Kráľova hoľa, Ďumbier, Veľký Bok, Prašivá). Malé enklávy tohto druhu sa vyskytujú tiež v Malej Fatre, Veľkom Choči, Pilsku, Babej hore. V typológii oblastí cestovného ruchu Slovenska sú územím s prevahou rekreácie po celý rok.

Z aspektu komunikačnej dostupnosti hôľne a glaciálne pohoria, horí majú veľmi vhodný krajinný potenciál pre cestovný ruch, nadobúdajú v dynamickom cestovnom ruchu odlišné hodnoty. Dominujúcim hľadiskom týchto analýz je vysoký stupeň percepcie pohorí z komunikačných osí a z vyhlídkových miest. Širšie možnosti percepcie pohorí účastníkmi cestovného ruchu umožňujú lanové dráhy a sedačkové výtahy, ktoré prepravujú účastníkov cestovného ruchu z nižšie lokalizovaných stredísk do vrcholových častí pohorí.

Relatívne málo atraktívne prostredie kotlín vytvára najideálnejšie podmienky pre dynamický cestovný ruch. Hodnota krajinného potenciálu kotlín závisí preto vo veľkej miere od ich geografickej polohy a od ich veľkosti. Na to, aby pre účastníka dynamického cestovného ruchu bolo okolie zaujímavé, je potrebná atraktivita percepcie pohorí, ktorých kulisa vytvára okolie kotlín. Účastník dynamického cestovného ruchu je schopný vnímať atraktivitu okolia kotlín iba do určitej vzdialenosti od komunikácie, preto zatienené časti pohorí a masívy vzdialenejšie od cestných ťahov sú menej atraktívne (mapa 1).

Podľa P. Mariota (1981) pri hodnotení reliéfu ako lokalizačného činiteľa rozvoja cestovného ruchu možno slovenské kotliny rozdeliť do štyroch skupín:

K prvej skupine (A) patria kotliny alebo časti kotlín s nízkou atraktivitou

okolía, obklopené zväčša vrchovinovým reliéfom, ktoré nemajú výraznejšie predpoklady pre rozvoj rekreačných aktivít (Lošonská, Dobrovodská, Kšínianska, Kostolianska, Baštianska, Hostická, Krásňanská, Lúčinská, Ohradzianska, Uličská kotlina). Sú tranzitnými územiami dynamického cestovného ruchu.

Druhú skupinu (B) tvoria kotliny alebo ich časti obklopené územím so strednými hodnotami atraktivity reliéfu pre cestovný ruch (Súčanská, Selecká, Trenčianska, Ilavská, Bytčianska, Kysucká, Veličnianska, Belianska, Ostrogrúnska, Preňčovská, Pliešovská, časť Zvolenskej, Rožňavskej kotliny, Hornádska, Staroveská, Ľubovnianska, Banská, Ruská, Runinská, Sedlická kotlina). Výskyt kontrastných foriem reliéfu je iba ojedinelý. V týchto kotlinách sa vyskytujú etapové a tranzitné strediská dynamického cestovného ruchu.

Do tretej skupiny (C) patria kotliny s vysokou hodnotou atraktivity reliéfu okolía pre cestovný ruch (Zliechovská, Čičmianska, Vrúcka, Novobanská, Prochovská, Žiarska, časť Hornonitrianskej, Zvolenskej kotliny, Oravská, Zlatobanská kotlina). V okolí týchto kotlin je bohatší výskyt kontrastných foriem reliéfu, ktoré svojím špecifickým tvarom vzbudzujú záujem účastníkov dynamického cestovného ruchu. Okrem návštevy chránených území je atraktívna návštevnosť jaskýň, minerálnych prameňov a vodných plôch. Spolu s tranzitnými strediskami sa v nich vyskytujú cieľové miesta dynamického cestovného ruchu.

Štvrtú skupinu (D) tvoria kotliny alebo ich časti, ktorých okolie má veľmi vysoké hodnoty atraktivity pre cestovný ruch (Súľovská, Žilinská, Štefanovská, Turčianska, Lužianska, Breznianska, Podtatranská kotlina). Sú územiami ktoré obklopujú najvyššie pohoria Slovenska. Komplexné hodnotenie reliéfu z aspektu niektorých jeho základných charakteristík v nich dosahuje najvyššie hodnoty. Strediská v týchto kotlinách sú zväčša cieľovými miestami dynamického cestovného ruchu celoštátneho významu.

2.2 Klíma

Pri hodnotení reliéfu ako lokalizačného činiteľa dynamického cestovného ruchu sme konštatovali, že územie atraktívne pre rekreačné aktivity stacionárneho cestovného ruchu Slovenska sa v plnom rozsahu nezhoduje s územím, v ktorom sa realizuje dynamický cestovný ruch. Vplyv klímy na vytváranie priaznivých predpokladov pre rozvoj dynamického cestovného ruchu sa preto najviac prejavuje v kotlinách pozdĺž ciest a v ich bezprostrednom okolí.

Na to, aby účastníci dynamického cestovného ruchu mohli vnímať atraktivitu pohorí, je vhodné okrem priaznivých teplotných pomerov slnenčné bezoblačné počasie. Minimum oblačnosti v nížinách a v stredných polohách možno pozorovať v auguste, maximum v decembri, kedy je obloha nad 70 % pokrytá mrakmi. Na vrchoch je maximum oblačnosti v júni a minimum v októbri.

Pri celkovom hodnotení oblačnosti na Slovensku možno konštatovať, že najmenšia ročná oblačnosť je na juhovýchodnom Slovensku (okolo 50 %), najväčšia na Orave (až 65 %). Údaje o oblačnosti možno doplniť údajmi o počte jasných a zamračených dní. V nižších polohách býva maximum jasných dní v auguste a minimum v decembri, na vrchoch maximum v októbri a minimum v júni. Maximum zamračených dní v nižších polohách pripadá na december, minimum na august, na vrchoch pripadá minimum na október a maximum na jún.

Najviac hmiel v nižších polohách sa pozorovalo v okolí Zvolena, priemerne 96 dní. Ročný chod počtu dní s hmlou má obdobný priebeh ako oblačnosť. Maximum pripadá na december, minimum sa pozoruje už v júli, teda skôr ako pri oblačnosti.

E. Mazúr a J. Drdoš [1977] rozlišujú v regionálnej štruktúre kotlín niekoľko typov vymedzených z aspektu ich klimatických rozdielov.

Typ teplých kotlín. Patria k nemu Košická, Rožňavská, Rimavská, Lučenská a Trenčianska kotlina. Klíma v letnom období umožňuje kúpanie a vodné športy. V týchto kotlinách je viac ako 50 letných dní za rok, priemerné júlové teploty v nich dosahujú 18—20 °C. Výskyt hmiel je minimálny. Majú najpriaznivejšie klimatické predpoklady pre rozvoj dynamického cestovného ruchu.

Typ mierne teplých kotlín. Reprezentuje ho Ilavská, Hornonitrianska, Ziar-ska, Zvolenská a severná časť Košickej kotliny. Vyznačuje sa väčšou uzavre-tosťou, väčšou členitosťou, menšími rozmermi a chladnejšou klímou. Ročne sa v ňom vyskytuje 30—50 letných dní, priemerné júlové teploty sa pohybujú od 16 do 18 °C. Má tiež priaznivú klímu pre dynamický cestovný ruch.

Typ mierne chladných kotlín. Patria k nemu Bytčianska, Žilinská, Turčian-ska, Lubovnianska, Hornádska, severná časť Zvolenskej kotliny, Lubotínska brázda a Šarišské podolie. V porovnaní s predošlým typom kotlín je klíma o niečo chladnejšia. V dôsledku toho sa jeho využitie v dynamickom cestovnom ruchu úzko viaže na najteplejšie mesiace v roku (júl, august).

Typ chladných kotlín. Sú to Oravská, Liptovská, Popradská kotlina a Hore-hronské podolie. Táto skupina kotlín má najmenej priaznivé klimatické po-mery. Predstavuje najvyššie položené kotliny Slovenska, v ktorých sa za rok vyskytuje menej ako 30 letných dní. Priemerné júlové teploty v nich dosahujú menej ako 16 °C, v dôsledku čoho sa vodné plochy využívajú prevažne na vodáctvo. K činiteľom, ktoré v tejto skupine kotlín negatívne ovplyvňujú dy-namický cestovný ruch, patria časté hmly.

2.3 Hydrologické pomery

Hodnotenie reliéfu a klímy z aspektu vhodnosti pre dynamický cestovný ruch úzko súvisí s hodnotením kotlín Slovenska a ich bezprostredného okolia. Hydrologické pomery sú na rozdiel od predošlých predpokladov činitele, ktoré môžu mať nielen plošný, ale aj bodový a líniový výskyt. Ich funkcie nie sú v dynamickom cestovnom ruchu natoľko závislé od lokalizácie v kotlinách, keďže atraktivita hydrologických pomerov viac závisí od vhodnosti klímy ako od atraktivity percepcie pohorí, ktoré ich obklopujú.

Vplyvy hydrologických pomerov na funkčné využitie priestoru z aspektu vhodnosti pre dynamický cestovný ruch Slovenska posudzujeme v dvoch ro-vinách.

Podzemné vody

Z podzemných vôd sú najatraktívnejšími predpokladmi v dynamickom ces-tovnom ruchu Slovenska minerálne pramene, ktoré majú balneologické účinky. Prispeli k vzniku kúpeľov celoštátneho významu a zároveň plnia funkciu cie-lových miest dynamického cestovného ruchu celoštátneho významu (Piešťany, Bojnice, Trenčianske Teplice, Bardejov, Dudince, Sliač).

Ostatné minerálne pramene spolu s gejzírmí, vyvieráčkami a pod. sú tranzitnými, prípadne cieľovými miestami dynamického cestovného ruchu lokálne a regionálneho významu [Turčianske Teplice, Lúčky, Vyšné Ružbachy, Smrdáky, Nosice, Rajecké Teplice, Sklené Teplice, Kováčová, Brusno, Korytnica, Číž, Štós]. Najvýznamnejšou oblasťou geotermálnych vrto v Slovensku je centrálna depresia Podunajskej panvy, ktorá sa rozprestiera približne medzi Dunajom—Šamorínom—Sencom—Galantou—Šuranmi—Novými Zámkami—Komárnom. V rámci cestovného ruchu sa využívajú geotermálne vrty v Diakovciach, Dunajskej Strede, Čalove, Kráľovej pri Senci, Chorvátskom Grobe, Patinciach a Štúrove.

Povrchové vody

Povrchové vody sú výrazným sezónnym činiteľom, ktorý vplýva na rozvoj dynamického cestovného ruchu. Z hľadiska vhodnosti pre dynamický cestovný ruch ich možno rozdeliť do troch skupín.

Do prvej skupiny [A] patria veľké umelé vodné plochy, ktoré sa vyznačujú vysoko atraktívnym okolím [Liptovská Mara, Oravská Priehrada]. Sú sezónnymi cieľovými miestami dynamického cestovného ruchu celoštátneho významu.

Druhú skupinu [B] tvoria umelé vodné plochy bez atraktívneho okolia, ktoré sezónne môžu byť cieľovými a tranzitnými miestami dynamického cestovného ruchu regionálneho a celoštátneho významu [Širava, Domaša].

Do tretej skupiny [C] patria malé vodné plochy, ktoré majú nízke hodnoty atraktivity pre dynamický cestovný ruch z blízkeho okolia [priehrada Nimnica, Slňava, Senecké jazerá a pod.].

2.4 Rastlinstvo a živočíšstvo

Významným činiteľom dynamického cestovného ruchu SSR sú zbierky domácich a cudzokrajných drevín pestovaných vo voľnej prírode — arboréta [Tesárske Mlyňany] spolu s historickými parkami a záhradami [Bratislava, Betliar a i.]. Sú cieľovými miestami dynamického cestovného ruchu regionálnych rozmerov. V dynamickom cestovnom ruchu Slovenska plnia podobnú funkciu aj botanické záhrady [Bratislava, Stupava, Košice].

Výskyt fauny vo voľnej prírode nie je potenciálnym činiteľom vzniku dynamického cestovného ruchu a má iba malý význam pri určovaní funkcie priestoru z aspektu dynamického cestovného ruchu. Voľne žijúce vzácne druhy živočíchov na Slovensku sa nachádzajú na území národných parkov [Vysoké Tatry, Pieniny a Nízke Tatry] a v chránených krajinných oblastiach [Slovenský raj, Malá Fatra, Slovenský kras, Veľká Fatra, Vihorlat, Malé Karpaty, Muránska planina, Východné Karpaty, Horná Orava, Biele Karpaty, Štiavnické vrchy].

Zoologické záhrady na Slovensku [Bratislava, Bojnice, Košice] tvoria početne najmenšiu skupinu kultúrno-výchovných zariadení. Zároveň sú významnou súčasťou a primárnym činiteľom vzniku dynamického cestovného ruchu.

Návštevnosť zoologických záhrad je nepretržitá počas celého roka. Naj-

vyššiu intenzitu návštevnosti dosahujú v máji, júni, júli a v auguste. V mesiacoch máj a jún účasť na návštevách podmieňujú organizované školské akcie, počas prázdnin sú návštevníkmi účastníci rekreácií, pionierskych táborov a individuálni turisti.

2.5 Syntéza hodnotenia prírodných predpokladov dynamického cestovného ruchu

Komplexný obraz potenciálu prírodných predpokladov dynamického cestovného ruchu Slovenska získame komplexným hodnotením jeho lokalizačných predpokladov na území SSR. Čiastkové delimitácie študovaného územia, vychádzajúce z analýz reliéfu, poukázali na špecifické rozšírenie aktivít dynamického cestovného ruchu. Hydrologické pomery a rozšírenie rastlinstva a živočíšstva nie sú až natoľko závislé od rozloženia krajinných makroštruktúr pohorí, nížin a kotlín, s ich zastúpením a interakciami sa však stretávame vo všetkých troch makroštruktúrach. Dynamický cestovný ruch sa prejavuje v iných teritoriálnych dimenziách ako stacionárny cestovný ruch. Pri jeho komplexnom hodnotení rozlišujeme potenciálne pasívne úseky ciest a úseky ciest potenciálne aktívne, teda také, ktoré disponujú priaznivejšími možnosťami pre rozvoj dynamického cestovného ruchu.

V súvislosti s tým na území SSR rozlišujeme tieto cesty a okolia ciest s celoštátnym významom: Žilina—Poprad, Spišské Podhradie—Fričovce, Žilina—Párnica, Liptovský Hrádok—Spišská Belá, Martin—Turčianske Teplice, Turčianske Teplice—Banská Bystrica, Dolný Kubín—Banská Bystrica, Banská Bystrica—Poprad, Liptovský Hrádok—Brezno, Hriňová—Brezno, Hriňová—Svermovo, Plešivec—Moldava, Poprad—Červený Kláštor, Spišská Belá—Ždiar.

Cesty a okolia ciest s regionálnym významom: Opatovce—Žilina, Beluša—Lysá pod Makytou, Bytča—Makov, Žilina—Klokočov, Krásno nad Kysucou—Oravská Polhora, Trstená—Dolný Kubín, Žilina—Prievidza, Turčianske Teplice—Hronský Beňadik, Žiar nad Hronom—Zvolen, Zvolen—Banská Bystrica, Zvolen—Hriňová, Dobšiná—Rožňava, Poprad—Spišské Podhradie.

Ostatné úseky ciest SSR I. kategórie a ďalšie cestné komunikácie majú lokálny význam. Okrem atraktívnych úsekov ciest účastníkov dynamického cestovného ruchu často upútávajú prírodné predpoklady, ktoré majú bodový význam. V dynamickom cestovnom ruchu plnia tieto predpoklady funkciu cieľových a tranzitných miest. Podľa rozmerov atraktívnosti im možno prísuďiť tento priestorový význam:

Cieľovými miestami dynamického cestovného ruchu celoštátnych rozmerov sú jaskyne Demänovská jaskyňa Slobody, Dobšinská ľadová jaskyňa a jaskyňa Domica, minerálne pramene v Bardejovských kúpeľoch, Dudinciach, Piešťanoch, Sliači, Trenčianskych Tepliciach, Bojniciach, klimatické kúpele na Štrbskom Plese, Starom Smokovci, Tatranskej Lomnici, zoológické záhrady v Bratislave, Bojniciach a v Košiciach. Patria sem tiež umelé vodné plochy Liptovská Mara, Širava a Oravská priehrada.

Regionálny význam majú Demänovská ľadová jaskyňa, Važecká, Belianska, Ochtinská aragonitová, Gombasecká, Jasovská, Bystrianska a Harmanecká jaskyňa. Z minerálnych prameňov do tejto skupiny cieľových miest radíme pramene v Brusne, Číži, Kováčovej, Korytnici, Lúčkach, Nimnici, Rajeckých Tep-

liciach, Sklených Tepliciach, Smrdákoch, Štóse, Turčianskych Tepliciach a vo Vyšných Ružbachoch. Z termálnych vrtoz sem patria vrty v Diakovciach, Dunajskej Stredе, Čalove, Kráľovej pri Senci, Koptovciach, Patinciach a Štúrove. Z vodných plôch má regionálny význam Sĺňava, Senecké jazerá a Domaša.

Lokálny význam majú menej atraktívne jaskyne {jaskyňa Driny}, minerálne pramene, ktoré neplnia funkciu liečebných kúpeľov {Belušké Slatiny} a malé vodné plochy, ktoré majú nízke hodnoty atraktivity pre dynamický cestovný ruch {priehrada Nimnica, Sĺňava, Senecké jazerá a pod.}.

LITERATÚRA

1. Encyklopédia Slovenska, I—VI. zväzok, Veda, Bratislava 1977—1982. — 2. MARIOT, P.: Náčrt vzťahov cestovného ruchu v krajinných systémoch kotlín Slovenska. Geogr. Čas., 4, 1981, s. 360—379. — 3. MARIOT, P.: Geografia cestovného ruchu. Veda, Bratislava 1983, 233 s. — 4. MAZÚR, E., MAZÚROVÁ, V.: Mapa relatívnych výšok Slovenska a možnosť ich využitia pre geografickú rajonizáciu. Geogr. Čas., 1, 1965, s. 3—18. — 5. MAZÚR, E., DRDOŠ, J.: Regionálne krajinné štruktúry v SSR a životné prostredie. Životné prostredie, 3, 1977, s. 127—130. — 6. MIŠÚNOVÁ, E.: Geografické aspekty dynamického cestovného ruchu na Slovensku. [Kandidátska dizertačná práca], Bratislava 1985. — 7. PETROVIČ, Š.: Komplexná a dynamická klíma Piešťan. Meteorol. správy, 12, 1968. — 8. Slovensko, časť 2, Príroda, Obzor, Bratislava 1972, 920 s.

Эмма Мишунова

ОЦЕНКА ПРИРОДНЫХ ПРЕДПОСЫЛОК ДИНАМИЧЕСКОГО ТУРИЗМА В СЛОВАЦКОЙ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ

Динамический туризм является подсистемой туризма, рассматриваемого как системы. В нем результатом интеракций локализационных, реализационных и селективных предпосылок туризма является высокая степень мобильности участников, познавательный мотив их участия в туризме и кратковременное пребывание на одном месте.

По сравнению с подсистемой стационарного туризма, природные элементы при побуждении развития динамического туризма играют разную роль. Наиболее привлекательными являются те, которые сильно отражаются на чувствах участников туризма. Из морфологии рельефа на передний план интересов участников динамического туризма выступают территории, отличающиеся специфическими особенностями, исключительностью и редкостью. Привлекательность ландшафта тем больше, чем реже встречаются определенные морфологические элементы и формы.

Потенциал ландшафта для динамического туризма можно определить на основе комплексной оценки всех природных элементов, являющейся результатом взаимного дополнения или же негации их позитивных влияний на развитие разных форм динамического туризма. Эта оценка, одновременно, определяет основные черты функционального подразделения ландшафта с аспектов динамического туризма. Наиболее привлекательные природные элементы динамического туризма обуславливают интенсивную посещаемость в более мелких пространственных масштабах и характерны точечным наличием отдельных привлекательных явлений (пещеры, зоопарки, ботанические сады).

Поскольку динамический туризм осуществляется в других пространственных масштабах чем стационарный туризм, при комплексном оценивании нами различаются потенциально пассивные участки дорог и участки дорог потенциально активные, т. е. такие, которые больше располагают благоприятными возможностями для развития динамического туризма.

Карта 1. Оценка природных предпосылок динамического туризма (автор Э. Мишунова).

Привлекательность дорог и их окрестностей: 1 — очень привлекательные, 2 — привлекательные, 3 — малопривлекательные.

Привлекательность минеральных и горячих источников: 1 — очень привлекательные, 2 — привлекательные, 3 — малопривлекательные.

Привлекательность пещер: 1 — очень привлекательные, 2 — привлекательные, 3 — малопривлекательные.

Привлекательность зоопарков: 1 — очень привлекательные, 2 — привлекательные, 3 — малопривлекательные.

Привлекательность ботанических садов: 1 — очень привлекательные, 2 — привлекательные, 3 — малопривлекательные.

Перевод: Л. Правдова

Ema Mišúnová

EVALUATION OF NATURAL ASSUMPTIONS OF DYNAMIC TOURISM IN THE SLOVAK SOCIALIST REPUBLIC

Dynamic tourism is a subsystem of tourism's system, in which the results of interactions of localizing, realizing and selecting assumptions of tourism are the high mobility of participants, the recognizing motive of their participation in tourism and the short-term stay in one place.

As compared with the subsystem of stationary tourism a different role is played by the natural elements in instigating the development of dynamic tourism. The most attractive are those provoking emotions in tourism's participants. They are territories marked for their specific peculiarities, individuality and unique character that come to the foreground of the interest of dynamic tourism out of the morphology of relief. The rate of landscape attractivity is greater the more is occurrence of some morphological elements and forms.

The potential of landscape for dynamic tourism may be estimated on the basis of a complex evaluation of all the natural elements, which results from mutual matching, or as the case may be, from negating their positive impacts on the development of various forms of tourism. This evaluation, at the same time, determines the fundamental features of functional delimitation of the landscape from the viewpoint of dynamic tourism. The most attractive natural elements of dynamic tourism make conditions for intensive attendance rate in minor spatial dimensions, being characterized by spot occurrence of attractivities (caves, zoological and botanical gardens).

By virtue of the fact that dynamic tourism is realized in more different spatial dimensions than stationary tourism, in the complex evaluation we distinguish both potentially passive section of routes and those potentially active ones, in other words, as to the latter, those with more favourable disposal of possibilities for the development of dynamic tourism.

Map 1. Evaluation of natural assumptions of dynamic tourism (by E. Mišúnová).

Attractivity of roads and their environs.

1 — very attractive, 2 — attractive, 3 — little attractive.

Attractivity of mineral and thermal springs.

1 — very attractive, 2 — attractive, 3 — little attractive.

Attractivity of caves.

1 — very attractive, 2 — attractive, 3 — little attractive.

Attractivity of zoological gardens.

1 — very attractive, 2 — attractive, 3 — little attractive.

Attractivity of botanical gardens.

1 — very attractive, 2 — attractive, 3 — little attractive.

Translated by A. Krajčír